

Politici culturale și afirmarea identității. Luxemburg și Marea Regiune – Sibiu. Capitale Culturale Europene în 2007*

Florica Vasiliu, Dragoș Dragoman
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Sibiu and Luxembourg shared in 2007 the European Capital of Culture title. Although the cities had clear, distinct and peculiar programmes, one might easily map a common feature, namely the emphasis on identity. By using the 2007 title, Luxembourg tried symbolically to assess its privileged cultural connections with its former provinces, which are now parts of neighboring France, Belgium and Germany. Yet the partnership between Luxembourg and Sibiu is merely founded on the same symbolic ground, namely the common origin of the two cities that finally rejoin, following centuries of distinctive historical paths. In this vein of identity promotion, Sibiu largely emphasized its multiculturalism as a landmark for Europeanization in the very year of Romania's European full membership. The cooperation between different ethnic and religious cultures in the city in 2007, with consistent cultural contacts with citizens from other countries, seem to have influenced local identity and helped open the local community even wider. At the same time, basic identity layers tell another story, namely the requirements for the Romanian citizenship, which unravel an ongoing contradiction between Europeanization and Romanian national identity.

Denumirea de *politici publice* duce deseori cu gândul la o practică neutră și impersonală de gestiune a unor probleme publice. Transportul, comunicațiile, agricultura sau un tip oarecare de industrie beneficiază toate de formularea și aplicarea unor politici publice. Principiile ce stau la baza lor sunt, de obicei, eficiența și dezirabilitatea. Există

însă și domenii în care aplicarea politicilor publice se dovedește nu doar mai greu de realizat, dar și contestabilă din punct de vedere etic, religios sau etnic. Bunăoară, laicitatea de tip iacobin este încă puternic promovată de statul francez și a avut o influență considerabilă în lumea modernă (Mayer, 2005). Chiar dacă separarea statului

* O versiune prescurtată a fost prezentată pe data de 22 septembrie 2007 la Universitatea din Trier, sub titlul *Kulturhauptstadt 2007 Sibiu – kulturwissenschaftliche und sozialwissenschaftliche Untersuchungen*. Această cercetare face parte din proiectul „Politici culturale și integrare europeană. Impactul programului Capitale Culturale Europene asupra dezvoltării și a reconstrucției identitare”, finanțat prin grantul 37 GR/23.05.2007 de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România. Opiniile exprimate le revin însă în exclusivitate autorilor. Autorii doresc să le mulțumească profesorilor Fernand Fehlen (Université du Luxembourg) și Gerhard Michael Ambrosi (Universität Trier) pentru întregul lor sprijin.

de Biserică, invenție caracteristică a modernității occidentale, a rezolvat cu succes războiul civil religios european, laicitatea de tip iacobin este contestată din cauza lipsei sale de atașament pentru valorile tradiției, lucru remarcat mai cu seamă în contextul dezbaterii privind locul religiei creștine în Constituția Europei (Ungureanu, 2007). În concepția lui Pierre Manent (1987), problema originară a istoriei Europei moderne este tocmai problema teologico-politică. În condițiile afirmării invenției moderne a suveranității, problema stringentă a societății europene occidentale a fost, pentru secole la rând, acomodarea a două logici distincte: guvernarea neîngrădită și mântuirea sufletelor creștine. În ciuda diferențelor în formularea soluțiilor, marii fondatori ai modernității politice – Machiavelli, Hobbes, Locke și Rousseau – s-au preocupat mai ales de rezolvarea conflictului dintre religie și politică, fie făcând puterea religioasă inofensivă politic prin îngemănarea lor în persoana suveranului, fie prin „privatizarea” religiei, prin trecerea ei în domeniul strict al vieții private.

Un alt exemplu este promovarea unor politici lingvistice. Dacă liberalismul a rezolvat cu succes problema diversității în context religios – în principal prin separarea statului și a Bisericii, prin „privatizarea” Bisericii, prin transformarea ei într-o asociație parte a societății civile –, el a încercat să folosească aceeași strategie și în rezolvarea altor probleme legate de diversitate. Teoretic, acest model ar trebui să garanteze separația dintre stat și grupurile etnoculturale, adică să nu permită existența unei culturi oficiale, nici unui sprijin public pentru cultura, practicile sau identitatea vreunui grup. Din nefericire, nu se pot „privatiza” problemele lingvistice. Statul este chemat să decidă care să fie limba/limbile din administrație, Justiție, Armată, școli, presa publică, care să fie numele orașelor ș.a.m.d. Acest fapt este în vădită contradicție cu principiile liberale de egalitate și libertate, din moment ce statele nu adoptă decât foarte rar mai mult de o singură limbă oficială și nu oferă vreo posibilitate de

a alege. De altfel, majoritatea democrațiilor liberale au ezitat – istoric – să adopte mai mult de o limbă. De aici și stânjeneala provocată de diversitatea lingvistică a liberalilor (Kymlicka, Grin, 2003). Problemele ridicate de religie și limbă sunt înlocuite de etnie atunci când se pune problema definirii relațiilor etnice și a caracterului național al statelor. Tensiunile etnice din Europa de Est după căderea comunismului au dus chiar la posibila apariție a unui nou model de democrație, anume democrația etnică (Smootha, Järve, 2005). În timp ce democrația liberală face abstracție de apartenența etnică a cetățenilor, iar democrația consociațională are ca scopuri cooperarea grupurilor etnice și împărțirea puterii, democrația etnică le asigură drepturi cetățenești tuturor membrilor societății în condițiile favorizării nete a unui grup etnic considerat dominant.

Sensibilitățile create de formularea și aplicarea acestui tip de politici publice nu ocolesc nici România. Definirea constituțională a statului drept stat național, legile privind folosirea limbilor minorităților naționale în administrație și justiție, asigurarea învățământului minorităților naționale în limba maternă, înființarea unei universități publice în România, cu predare în altă limbă decât cea oficială, promovarea multiculturalismului (Salat, 2001) sau retrocedarea proprietăților care au aparținut cultelor religioase din România (Chiriac, 2005) sunt tot atâtea teme actuale de discuție.

Statutul de capitală culturală de care s-a bucurat Sibiu în 2007 este o bună oportunitate de cercetare a rolului jucat de politicile publice într-un domeniu sensibil precum cel al identității. Analiza comparată a celor două programe demonstrează existența unei dorințe manifeste de afirmare a identității în contextul multiculturalismului și al integrării europene.

Luxemburg și Marea Regiune – istoria unei reîntregiri simbolice

O analiză sumară a programului proiectelor culturale acceptate pentru finanțare în 2007

în Luxemburg este suficientă pentru a descoperi accentul pus pe acoperirea unei regiuni mult mai vaste decât statul Luxemburg. Voința de includere a unor locații situate în Belgia, Franța și Germania nu poate fi explicată decât prin funcția de reîntregire simbolică a programului „Capitale Culturale ale Europei”. Pentru a înțelege mai bine importanța dimensiunii identitare a programului luxemburghez vom trece în revistă istoria tumultuoasă și identitar incertă a Luxemburgului (Trausch, 1992).

Luxemburgul, mic comitat medieval cu un trecut ce se întinde până în epoca romană, a devenit ducat abia în 1354. În timpul Războiului de o Sută de Ani, ducatul a fost asociat, prin alianțe matrimoniale succesive, Caselor de Boemia, de Moravia și de Burgundia. După moartea împăratului de neam german Sigismund de Luxemburg, în 1437, Luxemburgul a fost alipit în 1444 posesiunilor familiei de Bourgogne; intrat în posesia Habsburgilor austrieci în 1477 și apoi a Spaniei, în 1555, ducatul a cunoscut o perioadă de pierderi teritoriale și de dependență față de puteri succesive. După anexarea Belgiei la Republica Franceză, în 1795, ducatul a pierdut diverse teritorii asociate unor departamente franceze. Cu ocazia dezmembrării Imperiului Francez la Congresul de la Viena din 1815, Marele Ducat de Luxemburg a fost atribuit lui Wilhelm I, rege al Țărilor de Jos, și încorporat Confederației Statelor Germanice. Constituirea Regatului Belgiei s-a soldat o dată în plus cu masive pierderi teritoriale, iar tratatul din 1939 a încorporat Belgiei partea valonă a ducatului, sub numele de Provincia Luxemburg. Dispariția Casei de Orania-Nassau în 1890, odată cu moartea lui Wilhelm al III-lea, a dus la ruperea legăturii personale dintre Luxemburg și Țările de Jos. Devenit neutru prin Tratatul de la Londra din 1867, Luxemburgul a fost totuși ocupat de Germania în cele două războaie mondiale. Între 1941 și 1944, ducatul a cunoscut și o germanizare forțată. După 1945, Luxemburgul a luat parte la toate proiectele de construcție a Europei Unite și găzduiește azi instituții comunitare, precum Curtea de

Justiție a Comunităților Europene sau Banca Europeană de Investiții.

Scurta prezentare a istoriei ducatului este semnificativă pentru evoluția unui teritoriu aflat la întretăierea sferelor de influență franceză, germană, belgiană și olandeză. De altfel, identitatea lingvistică este și cea mai problematică. După cedarea părților sale valone Belgiei, Luxemburgul a devenit o țară germanică ce cu greu se distingea de provinciile renane învecinate (Fehlen, 2007). Potrivit autorului, mica burghezie vorbea un dialect germanic, nobilii foloseau germana, dar și franceza, limba de cultură a întregii Europe. Pentru a se diferenția de garnizoana prusacă omniprezentă, burghezia va favoriza franceza și, în timp – înglobând variantele vernaculare –, va deveni ancora patriotismului luxemburghez.

În privința apariției și dezvoltării naționalismului există o nesfârșită dezbateră (Smith, 2002). Perspectivele asupra acestui fenomen modern merg de la versiunea clasică socioculturală legată de necesitatea de a crea o cultură înaltă (Gellner, 1997), până la interpretarea postmodernă a națiunii ca „tradiție inventată” (Hobsbawm și Ranger, 1983) sau ca o „comunitate imaginară” (Anderson, 1983). În termenii autorilor, tradițiile inventate înseamnă un set de practici, guvernate de obicei de reguli deschise sau tacit acceptate, de natură rituală sau simbolică, ce încearcă să impună anumite valori și norme de comportament prin repetiție, implicând în mod automat continuitatea cu trecutul (Hobsbawm și Ranger, 1983, 1). Este, astfel, ușor de explicat în cazul statelor naționale – dotate cu simboluri și embleme – necesitatea inventării unei continuități istorice, de exemplu, prin crearea unui trecut cât mai îndepărtat dincolo de continuitatea istorică efectivă, fie prin semificțiune, fie chiar prin fals (Hobsbawm și Ranger, 1983, 7). Așa cum constată și Fehlen (2007), Luxemburgul este un caz tipic de tradiție inventată. Referința tradițională luxemburgheză duce la 963, momentul în care miticul conte Siegfried sau Sigefroy a obținut de la Wiker, abatele de Saint-Maximin din

Trier – prin schimb sau cumpărare – castelul din Luxemburg, veche ruină romană situată pe drumul antic dintre Galia și Trier. Efortul susținut al elitelor luxemburgeze de a crea o națiune distinctă, prin referință la o tradiție inventată, nu este nou, Elveția fiind un caz similar, dar mult mai cunoscut.

Privind la dificultatea istorică de formare a unei identități naționale și la trauma pierderilor teritoriale succesive, ne este ușor să înțelegem funcția simbolică pe care o are extinderea programului „Luxemburg – Capitală Culturală Europeană în 2007” la Marea Regiune, care cuprinde localități din Saarland, Renania-Palatinat, Valonia și Lorena. Extinderea Capitalei Culturale la arealul locuit în trecut de luxemburgezi joacă în 2007 rolul unei reîntregiri simbolice dincolo de vitregiile istoriei, care a făcut din Luxemburg un stat mic și o națiune recentă. Scopul organizatorilor este manifest: depășirea frontierelor fizice, psihologice, artistice și emoționale, răvășirea frontierelor geografice, culturale și imaginare.¹ Nu putem ignora, din această perspectivă, nici alegerea Sibiului drept partener în 2007 cu titlu egal de Capitală Culturală.

Luxemburg și Sibiu – istoria unei regăsiri simbolice

Alegerea Sibiului drept partener al Luxemburgului în programul „Capitale Culturale ale Europei” este explicit prezentată de organizatorii luxemburgezi drept o deschidere insolită către colaborări culturale cu potențial de continuare în viitor.² Alegerea Sibiului conține însă și o motivație legată de dilema identitară luxemburgheză; reprezintă o regăsire a originilor, o încercare simbolică de a regrupa Sibiu în arealul cultural luxemburghez.

Ideea originilor comune ale coloniștilor sași și ale locuitorilor ducatului, a unei patrii primitive comune fac parte din memoria colectivă luxemburgheză. Ideea romantică a originilor comune datează din secolele XVIII-XIX, odată cu dezvoltarea studiilor lingvistice.

Pentru că această ipoteză este susținută mai ales datorită similitudinilor dialectelor germanice vorbite în Luxemburg și Transilvania. Arealul de emigrație al coloniștilor sași este mult mai mare decât regiunea dominată de ducatul de Luxemburg. Veniți la chemarea regelui Géza al II-lea al Ungariei pentru a apăra frontierele răsăritene ale regatului (Kristó, 2000), deși numiți *hospites saxonicarum*, coloniștii erau de fapt flamanzi, valoni, franconi, saxoni, suabi, din bazinele Rinului, Meusei și Moselei. Cei mai mulți par să fi provenit din arhiepiscopatul Kölnului (de care aparțineau episcopatul Liège și regiunea Westerwald), din episcopatul Trier și din arhiepiscopatul Magdeburgului, acesta din urmă fiind, se pare, o scurtă „stație” până la destinația ardeleană (Wagner, 2000, 26). Traseul urmat de acești coloniști ar putea fi Köln, Magdeburg, Silezia și Zips, apoi regiunile din sudul Transilvaniei recent părăsite de coloniștii secui mutați pe frontieră, mai spre est. Unitatea le este dată doar de organizarea regatului ungar. Bula de Aur din 1224, emisă de regele Andrei al II-lea, document care va sta timp de secole la baza dreptului și autonomiei comunității sibiene (Sándor, 2002), îi consideră pe coloniști o singură entitate politică (*unus sit populus*), sub conducerea unui jude regal. Obligați să trăiască împreună, cu o autonomie garantată, ei au format o comunitate ce și-a păstrat limba prin refuzul integrării în unitățile geopolitice succesive până în epoca modernă (Dragoman, 2007a).

Studiul dialectelor, ca metodă de analiză istorică, pleca de la concepția romantică a limbilor ca expresie a spiritului popoarelor. Se presupunea că ele se dezvoltă după reguli imanente, de obicei regulate și lente, după care se puteau reface traiectoriile migrațiilor germanice prin cartografierea hărților dialectale. În secolul al XIX-lea, lingvistul sas Gustav Oswald Kisch nu credea doar că a descoperit în Luxemburg patria primitivă a sașilor ardeleni, ci credea cu tărie în paralelismul dialectelor locale din cele două regiuni. În urma efortului ulterior de repertoriere a dialectelor, în 1905, teza similitudinii

dialectale a fost infirmată prin evidențierea unor diferențe semnificative, dar acest lucru nu a produs o dislocare a sașilor din memoria colectivă luxemburgheză (Fehlen, 2007).

Explicațiile persistenței miturilor originii comune sunt legate de funcțiile lor simbolice. În opinia lui Fernand Fehlen, identificarea Luxemburgului drept patrie originară a sașilor ardeleni ține de faptul că ducatul este singura entitate politică autonomă și ușor de identificat în tot spațiul germanofon ca patrie a coloniștilor medievali. Mai mult, mitul colonizării Transilvaniei de către strămoșii luxemburghezi este întreținut încă de apărătorii limbii luxemburgheze ca definiție esențială a națiunii și de nostalgiei trecutului de aur. Nu trebuie uitat destinul european al Casei de Luxemburg, ajunsă la apogeu în secolul al XV-lea, când Sigismund domnea ca Împărat al Sfântului Imperiu Roman de Neam German și ca Rege al Ungariei, deci și al sașilor ardeleni. Evocarea acestor elemente simbolice vine să confere o grandoare și o profunzime istorice unui micro-stat, în opinia autorului, și să se opună oricărei schimbări sociale în numele unei culturi luxemburgheze de referință.

Sibiu 2007 – oraș al culturii, oraș al culturilor

Situația comparativă a Sibiului este cu totul alta. Nominalizarea orașului la titlul de „Capitală Culturală a Europei” poate fi ocazia unei vizibilități turistice sporite și a unei dezvoltări locale accelerate. Nu insistăm aici asupra aspectului dezvoltării, acesta reprezentând un subiect care merită o abordare separată. Titlul de „Capitală Culturală Europeană” este șansa unei afirmări simbolice a caracterului european al orașului în chiar anul integrării României în Uniunea Europeană. În acest spirit multicultural european, programul „Sibiu – Capitală Culturală Europeană 2007” poartă un motto sugestiv: „Sibiu – oraș al culturii, oraș al culturilor”. Dincolo de afirmarea oficială a multiculturalismului local, acesta pare bine ancorat

în mentalul colectiv, de unde și lipsa de reacție la referințele insistente la originile orașului, legate de colonizarea săsească cu plecare din bazinele Rinului, Meusei și Moselei. Acest fapt este în contrast cu tensiunea comunitară de după Primul Război Mondial, când orașul era scena unei confruntări simbolice între elitele grupurilor etnice rivale (Dragoman, 2007a). Dar particularismul local, manifestat prin acceptarea largă a multiculturalismului, nu exclude dimensiunea națională în ceea ce privește o serie largă de valori. Am putea spune, mai curând, că nu există diferențe majore între sibieni și restul cetățenilor români (Dragoman, 2007b). Mai mult, așa cum vom vedea mai jos, este posibil ca un contact cultural local intens provocat de fluxuri masive de turiști români și străini să aibă efect asupra felului în care se auto-percep sibienii, asupra reconstrucției identității locale.

Pentru discuția referitoare la identitatea locală vom folosi datele unui sondaj de opinie realizat în 2006 de Facultatea de Științe Politice a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Sondajul a fost realizat pe un eșantion de 955 de persoane majore, neinstituționalizate, cu domiciliul în Sibiu. Testele Z de semnificație pe eșantion au confirmat reprezentativitatea eșantionului pentru populația orașului, eroarea maximă admisă fiind de $\pm 3,1\%$. Nu vom prezenta în cele ce urmează decât câteva dintre caracteristicile mai importante ale eșantionului, cele legate de etnie și de religie. Din punct de vedere al etniei, 96,8% dintre respondenți se consideră români, 1,3% germani/sași, 1,1% maghiari și abia 0,3% rromi. Din punctul de vedere al religiei, 90,6% se declară ortodocși, 3,3% greco-catolici, 1,7% romano-catolici, 1,6% evanghelici luterani (de confesiune augustină), în timp ce 0,8% se declară protestanți (calviști).

În opinia intervievaților, pentru cea mai importantă personalitate a orașului, sibienii i-au amintit pe baronul Samuel von Brukenthal (15,3%), Octavian Goga (11%) și Gheorghe Lazăr (7,9%). Vedem cum baronul Von Brukenthal și-a pierdut din coloratura etnică și confesională pe care o exprima altădată

pentru a fi azi doar o personalitate locală și a se alătura nestingherit unor reprezentanți etnici ai românilor din oraș. Când este să decidă care personalitate locală contemporană e cea mai importantă, sibienii îl aleg fără rețineri pe Klaus Johannis, primarul în funcție, cu o frecvență de 71,3%. Dincolo de votul non-etnic (Zamfira, 2006), ce poate fi strict utilitar, favorizarea candidatului unei asociații culturale ce reprezintă o mică minoritate etnică ține și de respectul și încrederea pe care alegătorii sibieni au în persoana acestuia, lucru dovedit de sondajul în discuție. Nu trebuie uitat că el nu este doar primarul orașului, ci și reprezentantul comunității germane, prin funcția de președinte al Forumului Democrat al Germanilor din România. Alegerea în funcția de primar nu ține doar de performanța sa administrativă, ci și de imaginea foarte favorabilă a etnicilor germani ca indivizi și ca grup etnic distinct (Dragoman, 2005). Relațiile etnice de acest tip sunt relativ rare în România. Nu trebuie să căutăm mai departe de relațiile încordate dintre români și maghiari la Târgu-Mureș sau Cluj (Brubaker, Feischmidt, Fox și Grancea, 2006) și cele dintre români și rromi în diverse comunități, preponderent rurale. Relațiile tensionate dintre partidele românești și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România au marcat puternic coaliția la putere între 1996 și 2000 (Andreescu, 2000) și ele au continuat în perioada 2000-2004.

Dacă situația relațiilor etnice din județele Harghita și Covasna este încă un element important în discursul partidelor românești, Sibiu nu a figurat niciodată, în mod semnificativ, ca punct de dezbateri sau ca motiv de protest al partidelor românești, nici măcar al celor naționaliste.

În ciuda particularităților locale, identitatea sibiană fiind ancorată local, locuitorii orașului se simt mai curând români (33,6%), apoi ardeleni (27,7%) și doar apoi sibieni (24,1%). Doar 4% dintre respondenți se declară în primul rând cetățeni ai Europei, în timp ce 6,3% se simt cetățeni ai lumii. Datele sondajelor locale succesive, realizate de Facultatea de Științe Politice a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, ne ajută să descriem tendința identificărilor multiple. Cum vedem în figura 1, identificarea puternic locală pare să se fi atenuat recent.

Acest fapt poate fi explicat prin deschiderea fără precedent a orașului la fluxuri turistice sau de migrație economică. Investițiile unor mari companii internaționale, precum Siemens, Continental sau Renault, au integrat piața locală a muncii în piața națională prin dislocarea unor importante contingente de specialiști. Dar motivul principal ce poate explica fenomenul scăderii identificării locale ar putea fi turismul intern și mai ales internațional. Dacă numărul estimat al turiștilor era în 2006 de 300.000, de la 1 ianuarie până la 1 septembrie 2007 se înregistraseră

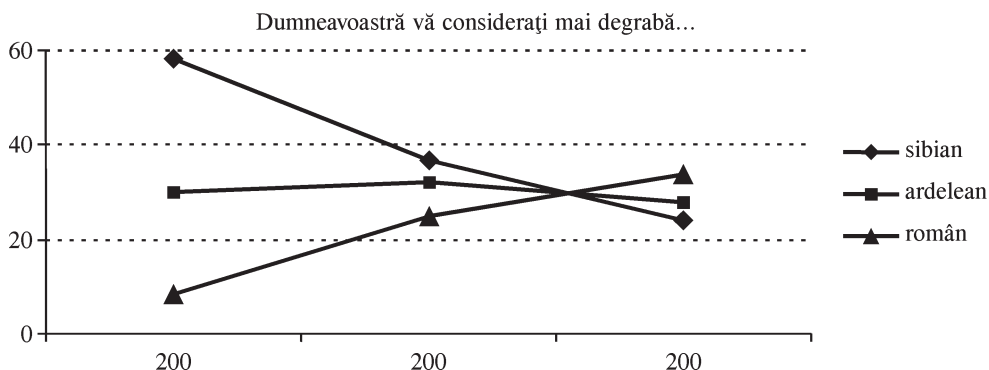

Figura 1. Identificarea primară a sibienilor în sondaje succesive

deja 600.000 de turiști.³ Însă contactul cultural intens din 2007 ar putea avea efecte și asupra altor valori, fenomen pe care urmează să-l cercetăm în 2008.

Revenind la identificările multiple, s-ar putea ca dimensiunii naționale tot mai importante odată cu angrenarea progresivă a orașului în economia națională și europeană să i se adauge o identitate europeană. Aceasta nu este încă una foarte pregnantă. Declarativ, 60,6% dintre sibieni cred că cetățenia europeană este importantă și foarte importantă. Unul dintre motivele acestei opinii răspândite este reprezentat de libertățile și avantajele economice pe care cetățenii români le obțin prin aderarea României la Uniunea Europeană. Obişnuți cu statutul de muncitori străini pe care l-au avut până în 2007, sibienii se dovedesc a fi surprinzător de permisivi cu intrarea pe piața muncii din România a muncitorilor extra-comunitari, 64,1% fiind de acord cu acest lucru. Dacă s-ar putea ca integrarea europeană să se oprească aici ar fi, probabil, foarte bine. Sibienii încetează brusc să-și mai exprime acordul când apare problema renunțării României la caracterul de stat-național odată cu dobândirea statutului de stat membru al Uniunii Europene, 64,5% dintre cei întrebați fiind împotriva acestui lucru. Un alt atașament este cel față de moneda națională, deși aceasta nu a fost niciodată simbolul unei economii puternice; 22,7% dintre sibieni consideră că nu trebuie renunțat la leu, în timp ce 29,7% cred că despărțirea de leu ar fi trebuit să aibă loc în 2007 și 38% doar între 2008 și 2012.

Discuția referitoare la identitățile multiple poate fi purtată însă și mai bine pe terenul cetățeniei. Înțelegerea conceptului de *cetățenie* este revelatoare pentru limitele și legile comunității politice. Iar adoptarea unui stil de cetățenie este congruent, amintește Rokkan (1983, 82), cu strategiile de unificare elaborate în timpul formării statelor moderne. Această strategie de unificare teritorială și de coagulare a comunității naționale poate favoriza una dintre cele două dimensiuni, fie spațiul teritorial (*ius soli*), fie spațiul apartenenței comunitare (*ius sanguinis*). În timp ce prima

strategie este specifică Franței și concepției sale de identificare a cetățeniei cu naționalitatea, cea de-a doua strategie este cea a Germaniei, care definește comunitatea politică drept filiație etnică. Aceste strategii se combină apoi cu tipul de integrare a teritoriilor în noul stat (Sicakkan, 1999, 5), care poate fi unitar (Franța, Italia, Portugalia), unional (*union state* – Marea Britanie, Spania, Țările de Jos), federal mecanic (Austria, Germania) sau federal organic (Elveția). Adăugând alte variabilele celor inițiale, Sicakkan le testează importanța pentru a explica impunerea *ius soli* și *ius sanguinis* ca model al cetățeniei. Rezultatele apar astfel pentru *ius solis*: colonialismul (pentru Franța, Țările de Jos, Marea Britanie, Portugalia, Spania), omogenitatea religioasă și echilibrul geopolitic policefalic (pentru Italia), strategia formării unui stat unitar (pentru Belgia), limitele teritoriale care întreținea mituri ale unei identități ancestrale. Testarea variabilelor pentru explicarea *ius sanguinis* ca model al cetățeniei indică drept predictorii absența colonialismului, combinat cu factorul limitelor teritoriale ce corespund limitelor mitice ale identității, apoi omogenitatea confesională și echilibrul geopolitic monocefalic. Combinația celor trei factori, unitatea confesională, miturile identității ancestrale și structura geopolitică explică foarte bine situația Greciei, Finlandei și a Luxemburgului.

Fără să adoptăm modelul complex propus de Sicakkan, suntem interesați de tipul de cetățenie preferat de sibieni. Întrebați despre ce înseamnă a fi în primul rând român, 42,2% indică dimensiunea teritorială, anume să fie născut în România, apoi să se supună legilor și instituțiilor țării (17%), să aibă strămoși români (10,3%), să educe copiii în spiritul valorilor naționale (9,9%), să vorbească limba română (6,2%), să aibă cel puțin un părinte de etnie română (4,8%) și să fie de religie ortodoxă (4,6%). Dintre toate identificările, dimensiunea teritorial-voluntaristă, anume dorința de integrare prin vorbirea limbii române, acceptarea instituțiilor și locuirea pe teritoriul național, reprezintă în jur de 66% dintre opțiuni. Am putea considera locul

nașterii ca aparținând și unui criteriu etnic, dar includerea lui într-un astfel de criteriu ar fi controversată dacă dorim să menținem claritatea distincției dintre cele două fundamente ale cetățeniei. Dimensiunea organic-etnică este clar minoritară, legătura de sânge cu strămoșii români, filiația etnică românească și apartenența la religia ortodoxă fiind în jur de 20%. Pentru a stabili clar un model al cetățeniei, trebuie să identificăm și ce relații se stabilesc între variabilele cetățeniei. Un studiu realizat în 12 orașe europene (Fuss, 2003) indică o distincție netă între trei aspecte, cel etnic, legat de locul nașterii și filiație, cel voluntar sau civic, legat de integrarea activă prin limbă, muncă și respectarea legilor naționale, și, în fine, ultimul aspect, cel obligatoriu, legat de cunoștințe, emoții și loialități referitoare la patrie. Analiza factorială a cerințelor pentru cetățenie indică în Sibiu o structură în cinci dimensiuni.

Analiza factorială evidențiază lipsa de distincție între cele trei elemente ale cerințelor pentru cetățenie descoperite în alte orașe europene, care conduce totuși la unele remarci.

Primul factor, de exemplu, asociază locul de naștere cu rezidența și munca pe teritoriul național într-o perspectivă voluntaristă de apartenență la comunitatea politică, dacă apartenența la națiune este considerată politică; altfel se amestecă cerințele etnice cu cele civice. Al doilea factor, izolat prin analiză factorială, aparține caracterului obligatoriu, ca și factorul al treilea, care include însă și o cerință etnică evidentă: descendența. Factorul al patrulea are și el caracter obligatoriu, în timp ce ultimul factor exprimă limpede dimensiunea civică a cetățeniei, prin cerințele legate de limbă și de respectarea legilor țării. Lipsa de distincție între cerințe poate fi explicată prin istoria modernizării și naționalismului românesc. După 1918, românii nu mai sunt o națiune dominată. Din necesitatea integrării altor națiuni, precum maghiarii, germanii sau ucrainenii, statul român a folosit întâi cerințele civice. Ulterior însă, naționalismul românesc a impus o altă viziune despre națiune. Lipsa de distincție între cerințele cetățeniei a dus la o tensiune care se simte și astăzi (Dragoman 2008). Lipsa

Tabelul 1. *Structura cerințelor pentru cetățenie în Sibiu*

	1	2	3	4	5
Să aibă cel puțin un părinte cetățean român	.696	---	---	---	-.120
Să fie născut în țară sau să aparțină națiunii	.693	---	---	.549	---
Să muncească în țară	.865	---	---	---	---
Să fi trăit în țară cel puțin 5 ani	.509	---	---	---	.247
Să treacă un test de cunoștințe despre țară	---	.975	---	---	---
Să respecte în viața familială valorile tradiționale ale națiunii	---	.975	---	---	---
Să aibă strămoși care să aparțină națiunii	.500	---	.579	---	---
Să presteze un jurământ de credință țării	---	---	.648	---	---
Să aparțină religiei ortodoxe	---	---	.808	---	---
Să simtă că aparține țării	---	---	.603	.685	---
Să educe copiii în spiritul valorilor naționale	---	---	---	.901	---
Să vorbească limba națională	---	---	---	---	.796
Să fie de acord să se supună legilor și instituțiilor țării	---	---	---	---	.543

Analiză factorială (*Principal Components Analysis*): Rotație; Varimax; KMO = .561; Sig. = .000; N = 955.

dezbatelor despre limitele și caracterul națiunii se datorează și faptului că România încă nu s-a confruntat cu valuri masive de imigranți. Singura problemă discutată a fost relația cu comunitatea maghiară puternică din Transilvania. Oricum, necristalizarea unei

identități cetățenești lasă corpul politic românesc și comunitatea sibiană sub influența noilor factori integratori europeni, de unde și posibilitatea influenței valorilor locale prin contact cultural instituțional și individual intens începând cu 2007.

Note

1. <http://www.luxembourg2007.org/FR/detailPres.php>.
2. <http://www.luxembourg2007.org/FR/pres.php>.
3. *Capital*, nr. 42/18 octombrie 2007.

Bibliografie

- Anderson, Benedict. (1983). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londra : Verso.
- Andreescu, Gabriel. (2000). *Ruleta. Români și maghiari, 1996-2000*. Iași : Editura Polirom.
- Brubaker, Rogers, Feischmidt, Margit, Fox, John, Grancea, Liana. (2006). *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton NJ : Princeton University Press.
- Chiriac, Marian. (2005). *Provocările diversității. Politici publice privind minoritățile naționale și religioase din România*. Cluj : Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală.
- Dragoman, Dragoș. (2005). La recomposition du champ politique régional en Roumanie. Le succès du Forum Allemand à Sibiu/Hermannstadt. *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, V, 1, 181-201.
- Dragoman, Dragoș. (2007a). Modernizare și naționalism : Sibiul la începutul secolului XX. Competiția elitelor într-un oraș multicultural (1905-1945). *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, VII, 1, 31-69.
- Dragoman, Dragoș. (2007b). Sibiu-Capitală Culturală Europeană în 2007. Valori comune sau valori specifice ? *Sociologie Românească*, V, 3, 71-87.
- Dragoman, Dragoș. (2008). National identity and Europeanization in post-communist Romania. The meaning of citizenship in Sibiu : European Capital of Culture 2007. *Communist and Post-Communist Studies*, 41, 1, 63-78.
- Fehlen, Fernand. (2007). La colonisation de la Transylvanie par les Luxembourgeois ou l'invention d'un passé commun. Université du Luxembourg, STADE Working Paper 1-07. Disponibil la : <http://www.uni.lu/recherche/flshase/stade/publications>.
- Fuss, Daniel. (2003). The Meaning of Nationality and European Identity among Youths from Different Nations. Lucrare prezentată la ECPR Joint Sessions of Workshops : Edinburgh.
- Gellner, Ernest (1997). *Națiuni și naționalism. Noi perspective asupra trecutului* (trad. de Robert Adam). București : Editura Antet.
- Hobsbawm, Eric J., Ranger, Terence. (ed.). (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Kristó, Gyula. (2000). *Histoire de la Hongrie médiévale. Le temps des Arpads*. Rennes : Presses Universitaires de Rennes.
- Kymlicka, Will, Grin, François. (2003). Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries. În Farimah Daftary, François Grin (ed.). *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries*. Budapesta : Open Society Institute.
- Manent, Pierre. (1987). *Histoire intellectuelle du libéralisme. Dix leçons*. Paris : Calmann-Lévy.
- Mayer, Marc. (2005). *Les lad'cités en franophonie*. Bruxelles : Éditions Labor.

- Rokkan, Stein, Urwin, Derek. (1983). *Economy, Territory, Identity : Politics of West European Territories*. Londra : Sage.
- Salat, Levente. (2001). *Multiculturalismul liberal*. Iași : Editura Polirom.
- Sándor, Vogel. (2002). Autonomia săsească în Transilvania. *Provincia*, februarie.
- Sicakkan, Hakan Gürcan. (1999). *The Political Historical Roots of West European Models of Citizen*. Bergen : IMER, Bergen Publications.
- Smith, Anthony D. (2002). *Naționalism și modernism. Un studiu critic al teoriilor recente cu privire la națiune și naționalism* (trad. de Diana Stanciu). Chișinău : Editura Epigraf.
- Smootha, Sammy, Järve, Priit. (2005). *The Fate of Ethnic Democracy in Post-Communist Europe*. Budapesta : Open Society Institute.
- Trausch, Gilbert. (1992). *Histoire du Luxembourg*. Paris : Hatier.
- Ungureanu, Camil. (2007). A Christian or a Laic Europe? Moving Beyond a False Dichotomy. *Romanian Journal of Political Science*, 6, 2, 5-34.
- Wagner, Ernst. (2000). *Istoria sașilor ardeleni* (trad. de Maria Ianus). București : Editura Meronia.
- Zamfira, Andreea. (2006). Aderența electorală a partidelor etnice. Votul pro-german și votul pro-maghiar în 2004. Studii de caz. În Dragoș Dragoman (ed.). *Alegeri și alegători în România, 2000-2004. Contexte locale și regionale*. Sibiu : Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.